

Verbrokkeld Noord en de Eenheid van het Stedenbouwkundige Werk

Van Eesterengesprek #4 - 16 maart 2011 – lezing door Max van den Berg

Voor de oorlog deed de angst voor uitdijende, grote industriesteden, zoals in het buitenland, beseffen dat aaneengesloten ‘structuurloos’ stedelijk gebied niet langer verantwoord was. Zo ontstonden nieuwe denkbeelden over de rol en betekenis van ‘buiten’ voor stedeling en stad. Natuur als bevrijding van de benauwde stad.

Onder ‘buiten’ en ‘groen’ werd steeds meer verstaan: de natuur, het landschap, recreatie, parken, plantsoenen, sportvelden, volkstuinten etc. Al rond 1922 (het Zonplein, architect Boeyinga) werden in Noord arbeiderstuindorpen gesticht, met een brink, verenigingsgebouwen, scholen en een bibliotheek. Maar zonder cafés of biljart! Dit ging niet zonder een stevige richtingensrijd. Compacte stad versus woonwijken als eilandjes in het groen.

De lezing werd gehouden door Max van den Berg (1938), een stedenbouwkundige met een indrukwekkende staat van dienst. Hij was zowel op stedelijk- (Publieke Werken, afdeling Stadsontwikkeling en Dienst Ruimtelijke Ordening Amsterdam), als op provinciaal- en rijksniveau werkzaam. Van den Berg studeerde aan de Technische Hogeschool te Delft, waar hij werd opgeleid tot bouwkundig ingenieur (specialisatie stedenbouwkunde). Zijn afstudeermentor was professor C. van Eesteren. In het revers van zijn jasje prijkt een lintje. Staand achter een halve eeuw oude lessenaar (origineel meubilair uit de voormalige school waarin het museum is gehuisvest) schetst Van den Berg in een uitgebreide inleiding het ontstaan van de naoorlogse wijken. Plattegronden en architectuurfoto's illustreren rijkelijk zijn betoog.

Stadsontwikkeling werd opgericht, als afdeling van de Dienst der Publieke

Werken, met als taak de uitbreiding van de stad te bestuderen. Hieruit kwam, als bekend, het befaamde Algemeen Uitbreidingsplan voort. Stedenbouw richt zich op: ‘... een harmonisch en welvarend leven van de inwoners, mooi, doelmatig en ordelijk’. Stedenbouw als onderzoek en ontwerp en pas in tweede instantie als scheppend proces. Kortweg: ‘Survey before Plan’. Het AUP uit 1935 was een allesomvattend en integraal plan en men koos voor de aaneengesloten (i.p.v. de decentrale) stad. Het werd mogelijk gedacht de benodigde ruimte ‘zodanig organisch te rangschikken, dat een doelmatig ingerichte en schone stad kan ontstaan’.

Maar de berekeningen bleken steeds opnieuw weer achterhaald. Van den Berg zegt het onomwonden: ‘het staat als een paal boven water: alle berekeningen van het AUP waren fout!’. De werkgelegenheid in industrie en havens werd te veel benadrukt, de ontwikkeling van de dienstensector zwaar onderschat. Bijstelling van prognoses leidde tot bijstelling van beleid en plannen. En een ander patroon van de aaneengesloten stad leidde tot de zogenaamde lobbenstad. De Amsterdamse stadsplattegrond als een hand met gespreide vingers, gescheiden door groene gebieden.

Inmiddels duurt de lezing al zo'n vijftig minuten. Gelukkig is Van den Berg zelf zo alert om de lichte onrust onder zijn gehoor

te verwoorden: ‘Hij praat niet over Noord!’ Maar niet nadat hij de tuinwijk/wijk-gedachte en de organische woonwijk in open bebouwing (in andere stadsdelen) uiteenzet komt het Structuurplan Amsterdam Noord aanbod. In de plannenmakerij hing Amsterdam Noord er maar zo’n beetje bij . . . volgens Van den Berg. Het structuurplan (uit 1958) van het stedelijke gebied ten noorden van het IJ noemt hij feitelijk een gedeeltelijke herziening van het noordelijk deel van het AUP. Vanaf circa 1960 ontstonden wijken als Nieuwendam-Noord (met hoven en strokenbouw), Buikslotermeer-Zuid (met bebouwing van vijfhoog en ingebouwde woonstraten en de door Van Gool ontworpen karakteristieke voetgangers-slurven) en Molenwijk (als een soort Bijlmermeer, met grote groene ruimtes die a.h.w. de hoge woonblokken ‘omspoelen’).

Voor Van den Berg is dit echter niet enkel stedenbouwkundige geschiedenis van enkele decennia geleden en daarmee af. Hij is naar de wijken in Noord gegaan, heeft aangebeld en de huidige bewoners gesproken (als een mini-enquête) en toont

recente, zelfgemaakte dia’s. Als in andere Amsterdamse tuinsteden is de homogene buurtbevolking in Noord veranderd in een gedifferentieerde bevolking. Maar tegenover een scala aan (groot)stedelijke problematieken stelt het bestuur van stadsdeel Noord beter onderhoud, betere afvalverwerking, betere opvang van hangjeugd etc. En een hang naar (groot)stedelijkheid: Noord moet een ‘complete’ stad worden, waarbij met name de ruimtelijke potentie langs de IJ-oeveren hoog geschat wordt.

Gepland boogkanaal rondom Noord

Vervolgens worden er kritische en gedetailleerde vragen gesteld. Vaak met kennis van zaken, gezien de reacties van Van den Berg: 'Prima aanvulling!', of 'Helemaal mee eens!'. Ook de Noord/Zuid lijn komt aanbod. Van den Berg haalt aan dat er (rond 1960) een gemeentelijk rapport klaar lag voor maar liefst vijf ondergrondse lijnen. 'Een geniaal plan, uit stedenbouwkundig oogpunt'. Maar het sneuvelde na kritiek en protest van de bevolking. 'Reuze jammer dat het niet is uitgevoerd!'

Een vraag over het (nooit uitgevoerde) zogenaamde boogkanaal rondom Noord

(voor de binnenvaart een kortere vaarweg dan via het IJ) loopt bij de vraagsteller uit op een tamelijk lange uiteenzetting. Waarop de discussieleider opmerkt: 'U begint met het volgende hoorcollege'. Al met al was het een studieuze en geanimeerde avond voor een zaal vol met belangstellenden. Er was zelfs een wachtlijst. Na afloop wordt gevraagd de hand op te steken: 'wie komt er uit Noord?'. Dat blijkt bijna een derde van de aanwezigen te zijn. Het Van Eesterenmuseum heeft aantrekkingskracht, zelfs tot over het IJ.

Tekst: Carolus van Doornen, Amsterdam.

Van Eesterengesprekken

Het Van Eesterenmuseum organiseert maandelijks 'Van Eesterengesprekken': lezingen, debatten en gesprekken - al dan niet in combinatie met een excursie - over een actueel thema rond ontwerp en gebruik van de Westelijke Tuinsteden of van gebieden die anderszins met Van Eesteren in verband staan. Deze gesprekken worden ingeleid door één of meerdere deskundigen en/of betrokkenen bij het onderwerp voorafgaand aan een bredere uitwisseling van ideeën, informatie en standpunten.